

קלד-א

לכדרבה. דאמר רבה: מהאי דכתיב "על מזוזות ביתך" משמע: דרך ביאתך לבית — אתה קובע את המזוזה! ודרך ביאתו של האדם היא מן הימין, דכשנכנס לבית מכניס

קודם את רגל ימינו, אם כן ימין הוא דרך ביאה, ולהכי קובע את המזוזה בימין הפתח.

ומודה רבי אלעאי נמי במעשר. דאף על גב

על הדר ויש לו דירה בבית זה, ואינו דומה לנגעים שאינו נחשב נגע בקיר של ישראל לבדו. וראה דמשק אליעזר להלן קלו. הערה 5, שחילק באופן נוסף, [ותמוה, שהרי ביומא שם מדמינן מזוזה לנגעים] ועוד, שאילו נלמד מנגעים למה לי לרבות חיוב בשותפין ישראל מ"מיכס" והרי נלמד מנגע שמטמא בבית של שותפות ישראל [וכבר כתבו הריטב"א ותוס' רא, ש ביומא שהלימוד מנגעים הוא רק אחר שנאמר בשניהם לשון יחיד ולשון רבים] ועוד הקשה לרבנן שאינם ממעטים מלשון יחיד אלא שותפות עכו"ם למה הוצרכו לדרוש מ"מיכס" לחייב בשותפות ישראל, והרי דין מזוזה שוה לנגעים, ולכולי עלמא מרבינן בית שותפות. [ויתכן שהמרדכי גרס כביאור הלחם חמודות שהריבוי על אשה].

והרמ"א [יו"ד רפו א] הביא רק את שיטת המרדכי שפטר ממזוזה, ותמהו הגר"א [ס"ק ב] והגרעק"א [שו"ת סו] למה לא הזכיר את שיטת הרשב"א שמחייב. ובאבי עזרי [שם] כתב שהרשב"א כתב טעמו רק לפי רבי אלעאי שאינו מחלק [בלישנא בתרא] בין שותפות ישראל לעכו"ם, וכיון שהתרבה שותפות ישראל מ"מיכס" גם עכו"ם אינו פוטר, ואין לומר שמגרע משיעור בית לחיוב מזוזה, כי חובת הדר חלה גם כשאינו מיוחד לו, ונחשב שיש לו בית שלם בחלקו. אך להלכה קיימא לן כרבנן שרק שותפות ישראל אינה פוטרתו משום שהוא בר חיובא ונחשב מיוחד לך, אך עכו"ם לא התרבה מ"מיכס" ואין הבית נחשב מיוחד לישראל. [אך להמרדכי גם לרבי אלעאי יהיה פטור משום שחסר בשיעור בית שלם].

ובאבי עזרי שם תמה ממה נפשך, אם שותף מחויב מדין שוכר למה הוצרך ריבוי לשותפות ישראל, ואם חלוק דין שותף משוכר כיוון שאינו בעלים יחידי כשוכר, וכן מאידך אילו חיובו משום קנינו בבית ומזוזה חובת הדר, ובכל זאת צריך ריבוי כי סברא זו אינה מועילה לחייב, אם כן נרבה רק שותפות ישראל ולא שותפות עכו"ם ונמעטו מביתך. [וראה להלן ובהערות לתוס'].

והנה המרדכי [ע"ז תתי] צידד לפטור בית שותפות של ישראל ועכו"ם כי המקור לחייב שותפין נלמד מ"למען ירבו ימיכם" ואינו שייך אלא בשותפין ישראל שהקפידה התורה בריבוי ימיהם, אך לא בשותף עכו"ם, [וכתב שמ"ביתך" אי אפשר למעט שותפות עכו"ם דא"כ ימין מנא לן].

ובלחם חמודות [הל' מזוזה אות מז] פירש שאין כוונתו להקשות כקושיית התוס' ש"ביתך" ימעט שותפות עכו"ם, אלא שמ"מיכס" נלמד לרבות בית אשה, ומ"ביתך" נלמד למעט שותפין, ולכן גרס בתשובתו דאם כן ימיו מיבעי ליה, וראה בכרכי יוסף [יו"ד רפו, ב] שהאריך בזה מאד.

ובסוגיין הביא המרדכי [תשמא] תשובת רבינו חיים שציידד לפטור את ישראל משום שחיוב מזוזה הוא רק בבית שלם, ואפילו אם אין פסוק למעט שותפות עכו"ם אינו חייב כי בחלק ישראל חסר שיעור המחייב. והוסיף שאף אם לולי מיעוט אין ישראל נפטר משום חסרון שיעור בחלקו, יש ללמוד מהו בית לענין מזוזה מבית המטמא בנגעים, ששותפות עכו"ם אינו טמא בנגעים [כמבואר ביומא יא:].

ותמה היש"ש [סי' ב] שהרי במזוזה החיוב

הגז. הא לאו הכי, הוה אמינא לילף מראשית הגז? אדרבה! נילף בגזירה שוה ד"נתינה" — "נתינה" מתרומה דחייב נמי בשותפות? ואמרינן: אין הכי נמי, באמת ילפינן מתרומה דחייב.

והאי קרא ד"מאת זוכחי חובח" למה לי? לכדרבא. דאמר רבא: הדין עם הטבח, דתמיד תביעתו של הכהן לקבל את המתנות היא על הטבח [כדלעיל קלב, א]. ומודה נמי בבכוריה, דאף על גב דכתיב "ארצך", דמשמע דידך — אין, דשותפות — לא, כתב רחמנא "בכורי כל אשר בארצך" (2) דמשמע נמי דשותפות (3).

דכתיב "מעשר הגנך", ומשמע דילך — אין, דשותפות — לא, כתב רחמנא "מעשרותיכם" דמשמע שותפות נמי. ואלא האי דכתיב "מעשר הגנך" למאי אתא? למעוטי שותפות דעובד כוכבים!

ומודה נמי במתנות כהונה. דאף על גב דכתב רחמנא "ונתן", ואיכא למימר דנילף גזירה שוה "נתינה" — "נתינה" מראשית הגז, מה לחלן — דשותפות לא, אף כאן — דשותפות לא, כתב רחמנא "מאת זוכחי חובח" דמשמע דשותפות נמי חייב (1).

ומקשינן: אלא טעמא דכתב רחמנא "מאת זוכחי חובח", משום הכי לא ילפת מראשית

בשותפות [וכדלעיל קלה: הערה 2] שהרי אמרו [ב"ב] שלמ"ד אין ברירה האחים שחלקו לקוחות הן ואם קנין פירות לאו כקנין הגוף לא מצינו הבאת ביכורים אלא ביורשין יחידים בן אחר בן עד יוצאי מצרים. ולפי רש"י הרי חייב מצד החצי ירושה שישנה בידו בודאי.

ובשאגת אריה [סי' צ] כתב שכיון שחלק מהקרקע של אחר אינו נחשב "כל הגידולין מאדמתך" [כמבואר בב"ב כו. כו. לגבי אילן הסמוך למיצר], ובמקור חיים [תמח א] תמה על כך מסוגיין שמבואר ששותפין חייבים בבכורים, ולא חוששים שאין כל הגידולים מאדמתו.

ובקהילות יעקב [זרעים ה] ביאר שרק שותפין בקרקע ופירות חייבים בבכורים משום שחייב שניהם יחד נחשב "מיוחד לך". ונמצא שכל הגידולים מאדמתך בין שניהם יחד, אך אחין שחלקו שאינם שותפין אלא בקרקע ואילו הפירות של אחד מהן הרי זה כשותף נכרי, כיון שרק בעל הפירות חייב. ואין כל הגידולים מאדמתו, ובעל הקרקע השני אינו חייב על פירות אלו. וראה הערה 3 ובהערות לתוס'.

3. בדרך אמונה [פ"ט ה"ז] העיר לפי ביאור

1. הרמב"ם [פ"ט מביכורים ה"ז] כתב בהמת שותפין חייבת [במתנות] שנאמר זוכחי חובח והעיר הפרי חדש [יו"ד סא, לח] שבסוגיין נדחה מקור זה ונלמד מתרומה, וכתב הפלתי [ס"ק ט] שרק לדעת רבי אלעאי אפשר ללמוד מתרומה, כי פוטר גם ראשית הגז בחו"ל, אך למסקנא שרבנן מחייבים בחו"ל אי אפשר ללמוד ראשית הגז מתרומה החמורה.

ועדיין תמוה למה הוצרך הרמב"ם ללמוד דין זה מקרא, והרי לגבי ראשית הגז פסק [פ"י הי"ד] ששותפין חייבין ולא הוצרך לריבוי [כי פסק כרבנן שלשון יחיד אינו ממעט שותפין וכדלעיל] וכבר הבאנו בהערות לדף קלה: בשם אמרי בינה ואבי עזרי שהפסוק נצרך ללמד שחייב אפילו אם אין שיעור לכל אחד מהשותפין בפני עצמו, שאילו נלמד מראשית הגז לא יתחייב אלא כשיש לכל אחד שיעור. ובדרך אמונה כתב שלולי "זוכחי חובח" היינו אומרים ש"צאנך" ממעט ופוטר שותפות בראשית הגז ונלמד ממנו לפטור גם מתנות.

2. תוס' בגיטין [מז]. הוכיחו כשיטתם שאם אין ברירה אין אנו יודעים למי הגיע כל חלק

ואלא האי דכתיב "ארצך" למה לי? (4)

ואלא "כסותך" דכתב רחמנא למה לי?

למעוטי חוצה לארץ! דליכא התם מצות ביכורים.

לכדרב יהודה. דאמר רב יהודה: טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום משום דלא חשיב כסות דידך.

ומודה נמי בציצית, דאף על גב דכתב רחמנא "כסותך", דמשמע דידך — אין, דשותפות — לא, כתב רחמנא "על כנפי בגדיהם לדורותם" דמשמע שותפות (5).

ומודה נמי במעקה, דאף על גב דכתב רחמנא "לגגך" דמשמע דידך — אין, דשותפות — לא, כתב רחמנא "כי יפול הנופל ממנו", ד"הנופל" משמע כל הראוי

קלה: הערה 3] ועדיין יש להעיר שהרי לוקח חייב בביכורים, ואף שצריך שתהיה לו קרקע החיוב חל רק על הפירות [מכבואר בתוס' רא"ש הובא בהערה 2 לתוס' ואם כן שותפות עכו"ם בפירות תפסור אף שאין לו קנין בקרקע א"י להפקיע מחיוב. וראה קהילות יעקב [זרעים ה]. ובמנחת חנוך [צא] כתב שצריך להקדיש חלקו כיון שאין ברירה ודינו ככל ספק ביכורים. ובערוך השלחן [קלח, יח] כתב להיפך שהגמרא והרמב"ם לא הזכירו דין שותפות עכו"ם כי פשיטא שפוטור, וצ"ע מה החילוק מתרומה ומעשר לעיל.

5. הגרעק"א [שו"ת סו] דן בטלית של ישראל ועכו"ם בשותפות אם חייבת בציצית, וצייד לפוטרה משום שאינה "כסותך" המיוחד לך, אך בהגהותיו לאו"ח [יד ס"ה] הסיק לחייב שהרי לא דרשינן בסוגיין מכסותך למעט שותפות עכו"ם. ומהרי"ט אלאזי [שם] כתב שאין ראייה מסוגיין, כי הגמ' נקטה שנחלקו אם צריך דרשה מ"בגדיהם" לרבות שותפין רק למ"ד ציצית חובת מנא, כיון שהנידון הוא רק במצוה שאפשר לקיימה בשותפות, ואמנם לדידן שהוא חובת גברא, הרי באמת מתמעט מ"כסותך" המיוחד לך ולכן צריך ריבוי מבגדיהם.

והגרעק"א בתשובתו הנ"ל נתן טעם לחייב ציצית בשותפות עכו"ם. משום שרק לענין ככור

החזו"א [קלה. הערה 22] שחילק בין חיוב חלה שחל בשיעור אחד על כל השותפין, משום שהצירוף לשיעור תלוי בכמות העיסה שבכלי, ואילו בראשית הגז צריך שיהיה כשיעור לכל אחד מהשותפין כי הצירוף תלוי בבעלות [ומתחייבים גם על צאן שבכמה מקומות] ואי אפשר לצרף שיעור של כמה בעלים. ואם כן ביכורים שמביא ממקום אחד על כל שדותיו יצטרך שיעור לכל אחד מהשותפין. ונמצא שדין הבכורים תלוי במחלוקת התנאים [פאה פ"ג מ"ו] אם יש שיעור לקרקע או לא.

4. הר"ן הקשה למה לא דרשינן למעט שותפות עכו"ם, ונשאר בצ"ע, והיש"ש [סי' ב] כתב שבכורים חייב גם בשותפות עכו"ם מכל שכן מחיוב תרומה, משום שהפירות ראויים לחלוקה בפירות שלמים, ואפילו בהוה אמינא שרבנן ממעטים שותפות עכו"ם, מסתבר שבכורים כיון שמביאין אותם בשלימותן נחשבים ראויים לחלק יותר מתרומה שסוף הפירות להעשות קמח ועיסה. וביאר בכך את טעם הרמב"ם [פ"ב מבכורים ה"ח] שכתב סתם ששותפין חייבים בבכורים, דהיינו גם בשותפות עכו"ם.

ובאור שמח כתב שהגמרא והרמב"ם לא הזכירו שותפות עכו"ם פטור משום שלהלכה אין קנין עכו"ם בא"י מפקיע מיד מעשר, והיא בכלל ארצם, ודינו כשותף ישראל, [וראה לעיל

ליפול, ואפילו הנופל מגג של שותפות⁽⁶⁾.
ואלא האי דכתיב "גגך" למאי אתא?

למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות דלא
מחיבי במעקה משום דלא הוי "גגך", שאין

לך" ובהכרח ששותפות עכו"ם פוטרת גם באופן שחיוב כל שותף חל בפני עצמו מפני העיטוף או הדירור, והיינו משום שמחסר בשיעור בית וכן מחסר בשיעור ד' כנפות שחלקם שייך לעכו"ם וכאילו לא התעטף הישראל בבגד שלם ויפטר מציצית.

6. הרמב"ם [פי"א מרוצח ה"ב] כתב סתם בית של שני שותפין חייב במעקה. וביש"ש [סי' ב] כתב שגם בשותפות עכו"ם חייב כסברת הרשב"א במזוזה שהיא חובת הדר, וכיון שיש לו דירה בו חייב במעקה שלא ישים דמים ואין שותפות עכו"ם בקירות הבית פוטרתו. וראה בש"ך [תו"מ תכו, ב] שכתב כי אף לפי המרדכי [בע"ז תתי] שפטר ממזוזה משום שלא הקפידה תורה בריבוי ימיו של גוי, יתכן שיתחייב במעקה. [ועי"ש בביאור הגר"א ולעיל קלה. הערה 22].

וכן כתב בשו"ת שאילת דוד [יו"ד ח] מצד סברת הדמשק אליעזר [הנ"ל] שרק בנגעים פטרוהו משום שאין העכו"ם מסכים שנתן ביתו, אך להוסיף מזוזה או מעקה שאינו מחסר משל העכו"ם ודאי חייב. וכן משמע בשו"ת מהרי"ל דיסקין [קו"א ה' אות רנו].

אולם דעת רבינו ירוחם [ח"א נתיב כ"ה ח"ה] לפטור בית שותפין ממעקה [והגר"ח ק במס' מזוזה עמ' קמ שעה"צ מא נטה שט"ס הוא ברי"ז] והסמ"ג [עשין עט] והיראים [רלד] הסתפקו בזה.

וראה באור שמח [פ"ו ממזוזה ה"ז] ובחידושי ר' מאיר שמחה כאן שביאר טעם שנקטה הגמ' למעוטי שותפות עכו"ם דוקא בהפרשות תרו"מ מתו"כ ופאה, ולא בציצית מזוזה ומעקה, כי אף שיש מצוה בעצם

וראשית הגז שייך לומר ששותפות ישראל חייב ונכרי פטור, כי החיוב על הבלעים ושניהם יחד חייבים על הפרשה מצאן זה, ונקרא צאנך של שניהם, אבל ציצית היא חובת גברא כשלוכשה, ואינו חייב להטיל ציצית בטלית כשאינו לוכשה, וכיון שבשותפות ישראל חייב, על כרחך שאין צורך שיהיו שניהם חייבים בה כדי שיחשב "מיוחד לך" לישראל שחייבים בה, ודי בחיוב המתעטף בה לבדו, והוא הדין בשותף עכו"ם וגם בתוס' רא"ש כתב שחייב בציצית, וכנ"ל.

ובדמשק אליעזר לסוגיין צידד לפטור, משום שתמה על מה שהביא המרדכי בשם רבינו חיים לדמות שותפות עכו"ם בבית המנוגע לענין חיובו במזוזה, שהרי לענין נגע אין הגוי מסכים שינתצו ביתו בלי רשותו, אך מה איכפת לו אם יניח מזוזה שאין בכך הפסד ביתו, ולכן גם במעקה אינו פוטר, אך בציצית שמנקב כסותו אינו מסכים ושותפותו פוטרת. וראה שו"ת שאילת דוד [יו"ד ח] שכתב לפי זה לחלק באיזה קיר יכול וחייב לנתן, ובאיזה קיר פטור.

ובאבני נזר [יו"ד ח"ב שפא] נקט שטלית בשותפות עכו"ם חייבת בציצית אף אם היא פוטרת במזוזה, משום שבמזוזה החיוב חל קודם שנכנס לבית ולכן הוא חל רק בשותף ישראל שהחיוב על כל הבית, ובשותף נכרי אינו חל. אך בציצית אין החיוב חל רק אחר שלבשו, וכיון שחל חיוב על הגברא בלבישה אף ששותפו [ישראל] אינו מתחייב הוא הדין בשותף נכרי. וראה באמרי בינה [או"ח ח] שפלפל הרבה בענין זה.

ובאבי עזרי [שם] תמה על סברת הגרעק"א שלדבריו במזוזה לא יפטר בשותפות עכו"ם, כי בשותפות ישראל מתחייב אפילו באופן שגר בבית שותף אחד ונמצא שאין צורך ב"מיוחד

ורבי אלעאי פוטר, חזינן דלא מודה רבי אלעאי בבכורה!

מאי טעמא דרבי אלעאי?

דכתיב "בקרד וצאנך", דמשמע למעוטי שותפות⁽⁸⁾.

אדם בעלים עליהם, אלא דכולי עלמא הם. ועוד טעם, משום שאינם בית דירה⁽⁷⁾.

אמר רב ביבי בר אבוי: ליתנהו להני כללי דאמרן דמודה רבי אלעאי בכל הנך מילי.

דתניא: בהמת השותפין חייבת בבכורה,

בית שותפין משום שלשותפין יש שימוש פרטי בביתם, ואילו בבית הכנסת אין שימוש פרטי לאף אדם.

ובעצם הפטור ממעקה הקשו האחרונים למה לא יתחייב מצד הלאו של "לא תשים דמים בביתך", וכתב החזו"א [ריד לסוגיין] שעצם הגג אין בו סכנה, וכל חיובו ב"לא תשים" בא רק כתוצאה מחיוב מעקה, אך גג שפטור ממעקה אין בו איסור זה. וראה עמק ברכה [עמ' לג] שצידד כי מצד הלאו אין חיוב שיהיה במעקה שיעור עשרה טפחים, כי השיעור הוא רק מדיני מצוות מעקה.

8. בכורות [ג]: אמרו שאין הלכה כרבי יהודה שאמר שותפות גוי חייבת בבכורה. וכתב הרמב"ן [תחילת הל' בכורות] מהא שמעינן דלית הלכתא כרבי אלעאי שפוטור בהמת שותפין. ותמה מהרי"ט אלגאזי שאדרכא נהפוך הוא, אם הלכה כרבי יהודה ששותפות עכו"ם חייבת כל שכן ששותפות ישראל חייבת. וביאר שהרמב"ן למד מסתם משנה [בכורות יג.] ש"המשתתף עם עכו"ם פטור". ולא נקטה חידושו של רבי אלעאי שאפילו משתתף עם ישראל פטור. ע"ש באורך.

אמנם בדעת רבי יהודה שמחייב בהמת שותפות עכו"ם כתב בשטמ"ק [תמורה יא: אות כא] שחלה קדושת בכורה לאוסרה באכילה עד שיפול בו מום, ורק אינה קדושה להקרב, אך מהרי"ט אלגאזי [בקדושת יו"ט סי' ע] תמה אם כן למה הוא מותר בגיזוה ועבודה, ולכן פירש[בהל' בכורות אות ה (ג)] שלא חל בו

ההפרשה, כיון שעיקר המצוה היא נתינה משלו, לא תצוה התורה לתת על חלק עכו"ם. אך מצוה שענינה בעצם העשיה בחפץ של ישראל, אין חלק העכו"ם מגרע שלא יקיים מצוותו בחלק שלו, וכן משמע מלשון תוס' הרא"ש, ע"ש.

7. רש"י פירש "שאינ חלק לאחד מהן בו שאף לבני עבר הים הוא, ועוד שאינו בית דירה", והרמב"ם [שם] נקט רק "לפי שאין עשויין לדירה". ובסמ"ע [שם סק"ה] כתב שרש"י הוסיף את הטעם הראשון לומר שגם מאן דמחייב בית בקר ובית אוצרות במעקה, פוטרים בבית הכנסת כיון שלא שייך לקרא בו "גגך". וביראים [שם] הביא ספרי שריבה גגו של היכל לחיוב מעקה, וכתב שנחלק על דרשה דסוגיין.

ובדבר אברהם [ח"א לזו] כתב שמקורו של רש"י הוא מהסוגיא ביומא [יא:]: שבית הכנסת של שותפין פטור ממזוזה משום שאינו "ביתך" המיוחד לך, ודין בית למעקה שוה למזוזה בכמה דברים, ולכן כתב רש"י גם טעם זה, וגם טעם השני למאן דלא דריש ביתך המיוחד לך לפטור מזוזה. ע"ש באורך.

ובספר אור הישר [להגר"ש הילמן] דייק לשון הרמב"ם והשו"ע שכתבו "בית של שני שותפין" וביאר שכוונת התורה לחייב גם בית של הרבה שותפין אלא שמיעטה שאין החיוב אלא באופן שיש לכל השותפיו קנין הגוף בביתולא כשהם שופים לשימוש בו בלבד כבני עבר הים בבית כנסת. [ובזה מובנת גם כוונת רש"י].

וכן משמע מדברי הריטב"א [יומא שם] שביאר כי מיעטו דוקא בית כנסת ולא כל

דתניא: בהמת השותפין חייבת במתנות, ורבי אלעאי פוטר. מאי טעמא? יליף גזירה שוה "נתינה" — "נתינה" מראשית הגז, מה להלן דשותפות לא, אף כאן במתנות — דשותפות לא. ואי סלקא דעתך דבתרומה מודה רבי אלעאי ואמר דמיהויב, נילף "נתינה" — "נתינה" מתרומה, ונימא דבשותפות נמי מיהויב במתנות! אלא שמע מינה דבתרומה נמי (10) פוטר (11).

והא כתיב "בקרכם וצאנכם" דמשמע לרבווי שותפות? (9)

ואמרינן: האי "בקרכם וצאנכם" — דכולהו ישראל משמע, דקאמר קרא דבכורות בקר וצאן של כל אחד ואחד מישראל חייבין בבכורה, אבל באמת דווקא של יחיד חייב, ולא של שותפות.

אמר רב חנינא מסורא: ליתנהו להני כללי דאמרן דמודה רבי אלעאי בהנך מילי.

מסקינן בסמוך שבהמת שותפין פטורה מבכורה, וכבר הקשה כן מהרי"ט אלגאזי [תחילת הל' בכורות ס"ק ב].

ובאבי עזרי כתב ליישב לפי דרכו שדרשא זו היא כדעת הבריייתא שמחייבת תרומה דשותפות עכו"ם משום שאינה צריכה שיעור, ומשוה דין שותפות עכו"ם ושותפות ישראל מסברא "שאינו מיוחד לו", ולפיכך אילולי "בקרכם וצאנכם" הוה אמינא שגם שותפות ישראל תפטר משום שאינו צאנו המיוחד לו.

ובתוס' ריש בכורות [ד"ה והמשתתף] הקשו למה צריך ריבוי לחייב שותפות ישראל, והרי ממה שהוצרך מיעוט לפטור שותפות עכו"ם מוכח שבשותפות ישראל חייב. וכתבו ששותפות עכו"ם התמעטה מחיוב באופן שהוא שותף בולד, ועדיין צריך ללמד ששותפות ישראל באם מחייבת, ועי"ש בכתבי הגרי"ז.

10. מכאן הקשה הגר"ח על מש"כ המנחת חנוך שרבי אלעאי מחייב באופן שיש לכל אחד מהשותפין כשיעור, ואילו כאן מבואר שרבי אלעאי נחלק ופוטר גם בתרומה שיש בה שיעור לכל אחד, שהרי חיובה בכל שהוא.

ובאבי עזרי [פ"י מביכורים הי"ב] תירץ שבחלה ותרומה צריך שיהיה הגלגול או המירוח בחיוב, וכיון שאין לכל אחד מהשותפין חלקו

קדושת בכור כלל, ומותר לאוכלו בלי מום, ונחשב כבכור רק לענין מתנות כהונה. וכן מבואר מדברי תוס' ריש בכורות, ומדברי רש"י [שם ט.], וכתבו בזכר יצחק [נד] ובחידושי הגרי"ז [הל' בכורות שחיוב נתינת הבכור לכהן אינו תלוי בדיני קדושתו].

ולפי זה יתכן שרבי אילעאי פטר שותפות ישראל רק מקדושת בכורה אך חל בו דין מתנות כהונה שלא התמעט אלא מבקרך וצאנך "תקדיש", ונמצא ששותפות ישראל לרבי אלעאי דינה כשותפות עכו"ם לרבי יהודה. [אולם כשם שאם הלכה כר"י אין הלכה דלא כרבי אלעאי, כך גם להיפך אין להוכיח ממה שאמרו "אין הלכה כר"י" שאין הלכה כרבי אלעאי, כי הוצרכו לומר שהלכה כרבנן כדי לפוטרו אפילו ממתנות כהונה ואכמ"ל].

9. הרמב"ם [פ"ד מבכורות ה"א] כתב בהמת שותפין חייבת בבכורה כי לא נאמר בקרך וצאנך אלא למעט שותפות עכו"ם, וכתב הכסף משנה שפסק כתנא קמא [בסמוך] ש"בקרכם וצאנכם" מרבה בהמת שותפין, והיא דרשת תורת כהנים המובאת בסוגיין. ותמה באמרי בינה [שם] למה צריך ריבוי והרי פסק לדעת רבנן שותפין חייבין בראשית הגז אף שלא נאמר בו ריבוי, "וצאנך" ממעט שותפות עכו"ם, ואילו לרבי אילעאי

ומקשינן: אי הכי, דאמרת דילפינן מתנות בגזירה שוה מתרומה, נימא: מנה תרומה בארץ אין — מיחייב, בחוצה לארץ — לא, אף מתנות, בארץ — אין, בחוצה לארץ — לא?⁽¹³⁾

אמר רבי יוסי מנהרביל: אין! באמת אין

מתנות נוהגות אלא בארץ. והתניא [בניחותא, ראייה לדבר], רבי אלעאי אומר: מתנות אין נוהגין אלא בארץ. וכן היה רבי אלעאי אומר: ראשית הגז אין נוהג אלא בארץ!

עיסת עכו"ם, ומשמע שאם יש לו שותפות עם ישראל ויש לישראל שיעור העיסה חייבת, והטעם מסברא וכדלעיל, וראה מהר"ט אלגאזי חלה י (1).

13. החזו"א [שביעית ב, ו. זרעים ז סק"ג] ביאר שהגידון בראשית הגז ומתנות הוא רק באופן ששחט וגזו בחז"ל, אך גידול בחז"ל ודאי אינו פוטר כגידול פירות שפוטר בתרו"מ, משום שבתרו"מ החיוב נוצר ע"י גידול מן הארץ, משא"כ בגיזה ומתנות שאין הגידול בארץ מחייב, אלא גידול כבעלות ישראל, וכדלהלן. והנה הר"ף והרמב"ם [ה"א] פסקו הלכה כרבי אלעאי שאין ראשית הגז נוהג בחז"ל, ובכל זאת כתבו [הר"ף בדף מד: והרמב"ם פ"ט ה"א] שמתנות נוהגות בחז"ל, ולכאורה תמוה שהרי רבי אלעאי למד את המקור לשניהם בגזירה שוה מתרומה וכיצד יתכן לחלק ביניהם להלכה. וראה רש"י ורמב"ן במסקנת הסוגיא [בע"ב] ושם נרחיב [בהערה 8].

והר"ן [על תחילת הגמ' בפירקין] הביא י"א שהלכה כרבי אלעאי בראשית הגז ולא מטעמו שלמד בגזירה שוה מתרומה, אלא משום שהקיש ראשית הגז לתרומה מקרא של "דגנך" כמו שהקישם לפטור בשותפות ישראל. ותמה על כך הר"ן שהרי אמרו לעיל בלישנא קמא ששותפות עכו"ם חייבת בתרומה מדרבנן ואילו היה זה היקש גמור לפוטרו אין יחיבוהו רבנן. ובהכרח שאינו היקש אלא ש"דגנך" נסוב על כל הדינים האמורים בפסוק, והיינו רק לגבי החיוב

המסוים בזמן החיוב נמצא שלא נעשה בו מעשה מחייב בשלימות, אך ראשית הגז החיוב תלוי בשיעור בלבד, ולכן מודה בו רבי אלעאי שאף אם אינם מסוימים אם יש שיעור לכל אחד בפני עצמו מתחייב גם בשותפות [וכדברי החזו"א לעיל קלה. הערה 22].

ועוד יש לומר על פי דרכו לעיל [קלה]: הערה 5] שלהלכה קיי"ל כרבא שפסק כברייתא שהיא דעה שלישית, ונמצא שלא פטר רבי אלעאי בכל דבר שיש בו שותפות עכו"ם אלא רק בראשית הגז משום שאין כשיעור לכל אחד מהשותפין, כי אין השיעור חל בחפץ המשותף, אלא צריך שיהא לכל אחד מהם בעלות על כשיעור המחייב, ולפי

זה גם בתרומה יתחייב. וסוגיין הולכת בשיטת הגמרא שרבי אלעאי פוטר בכל דבר שיש בו שותפות ודלא כרבא.

11. לעיל [קלה: הערה 8] הבאנו מחלוקת הראשונים אם יש חיוב חלה מדאורייתא בשותפות שיש לכל שותף כשיעור. והרשב"א בפסקי חלה [ש"ב פ"א] הביא שיש שלמדו למסקנא שרבי אלעאי פוטר בתרומה שיש בה שיעור והוא הדין בחלה שכל חיובה בשותפין נלמד נתינה - נתינה מתרומה.

אולם הרשב"א כתב שלא מצינו בחלה מיעוט מלשון יחיד כ"דגנך" בתרומה, וגם אין ללמוד בגזירה שוה מראשית הגז או מתרומה שהרי נאמר בחלה שני פעמים "עריסותיכם" ודרשינן חד ל"כדי עריסותיכם" וכדלעיל, וחד למעט

מאי טעמא דרבי אלעאי?

אמר רבא: יליף גזירה שוה "נתינה" —
 "נתינה" מתרומה⁽¹⁴⁾, מה תרומה, בארץ —
 אין, בחוצה לארץ — לא, אף ראשית הגז,
 בארץ — אין, בחוצה לארץ — לא.

אמר ליה אביי: אי הכי, נילף נמי הכי: מה
 תרומה טובלת — שנעשית התבואה טבל
 ואסורה באכילה עד שיפריש התרומה, אף
 ראשית הגז טובלת ותהא כל הגיזה אסורה
 עד שיתן לכהן ראשית הגז?!

אמר ליה: אמר קרא "וראשית גז צאנך תתן

לך". דהאי "ראשית" יתירא הוא! ודרשינן
 ליה הכי: אין לך [לכהן] בו, אלא מראשיתו
 — מזמן שנעשה ראשית על ידי ההפרשה⁽¹⁵⁾
 — ואילך, אבל קודם ההפרשה, אין ראשית
 הגז שייך לכהן, ולא אמרינן דמעורב ראשית
 הגז בשאר הגיזה, ולהכי אין לגיזה דין טבל.

אי מה תרומה חייבים עליה זר האוכלה
 במזיד מיתה, והאוכלה בשוגג חייב להביא
 חומש נוסף על הקרן, אף ראשית הגז
 חייבים עליו מיתה וחומש?

אמר קרא בתרומה בענין אכילה במזיד:
 "ומתו בו", ובענין אכילה בשוגג: "ויסוף

מתרומה.

ובטורי אבן [מגילה כת]. תמה הרי רבי
 אלעאי למד מגזירה שוה זו לפטור בהמת
 שותפין ממתנות, ולפטור ממתנות בחו"ל ואילו
 סתם משנה [קל]. שחייב בהן, ומשמע שאין
 הלכה כרבי אלעאי בזה. ולפיכך נקט שאפילו
 לדעת רבי אלעאי, חלוק דין מתנות מתרומה,
 שהן מבוררות וכאילו הופרשו, ולכולי עלמא אין
 איסור לאכול מזהבמה אלא מדרבנן.

אולם במחזיק ברכה [יו"ד סא, ד] כתב
 ליישב בדוחק שכוונת המשנה לחייב מתנות
 בחו"ל, היא רק גזירה דרבנן על מקומות
 הסמוכים לארץ ישראל, ובחו"ל ממש פטור
 אפילו מדרבנן, ואילו בארץ ישראל טובלות
 מדאורייתא. ועדיין תמוה, שהרי במשנתנו שנינו
 גם על ראשית הגז שנוהג בחו"ל, ובו לא שייך
 גזירה דרבנן, שלא גזרו במקומות הסמוכין אלא
 מפני חשש שיטעו באיסור טבל, וכדברי
 הרמב"ן [בע"ב], וכן מבואר בריש פרק שילוח
 הקן שמשנתנו באה לאפוקי מדרבי אלעאי, ולא
 נקטה שהכוונה לחיוב מדרבנן גרידא.

15. רש"י פירש משהופרש ונעשה ראשית הוא

בשותפות שמתמעט מ"דגנך" אך אינו היקש
 לשאר דיני תרומה כגון פטורה בחו"ל.

ובחידושי רבי מאיר שמחה [כאן] ביאר
 שיטת הי"א, שתרומה וראשית הגז נאמרו בפסוק
 אחד לומר ש"נתינה" האמורה בפסוק זה "תתן
 לו" כתובה על שניהם בשוה, לומר שבמקום
 שזה ניתן זה ניתן, ורק לענין שותפות חלוקין
 בדינם כי נאמר בפסוק "ראשית" לחלק, ואילו
 מתנות אינם בכלל מקרא זה ולכן אין ה"נתינה"
 בפסוק זה אמורה עליהם.

ובאור שמח [פ"י ה"א] ביאר לפי דברי תוס'
 לעיל [קלה: ד"ה ורבנן] שרק רבי אלעאי למד
 מ"ראשית" להפסיק בין תרומה לראשית הגז. אך
 לרבנן "ראשית" פנוי ללמוד גזירה שוה "ראשית
 ראשית" מחלה, ואין למדים מתרומה, כי היה
 אפשר להקישם בפסוק אחד שנכתבו יחד. וכיון
 שלא הוקשו בהכרח שהלימוד מחלה. אך מתנות
 לא הוקשו לחלה ולכן יש חיוב מתנות בחו"ל.

14. לעיל [קלב:]: אמר רבי יוחנן אסור לאכול
 מזהבמה קודם שהורמו מתנותיה. וכתבו שם
 תוס' [בד"ה כאילו] שנחשב כאוכל טבלים ממש
 כי למדו דין מתנות בגזירה שוה מתנה מתנה

אי מה תרומה איכא מעשר ראשון ושני
אחריה, אף בראשית הגז נימא דאיכא ראשון

עליו. ודרשינן: "ויסף עליו" — ולא על
ראשית הגז, "ומתו בו" — ולא בראשית
הגז⁽¹⁶⁾.

המשנה].

ובכסף משנה כתב שחייב באחריות משום
שנאמר בראשית הגז לשון נתינה, ולפיכך אין
ההפרשה פוטרתו, ובספר מוצל מאש הקשה
הרי בתרומה אינו חייב באחריותו אף שנאמר בה
"נתינה", והביאו הגרעק"א [בגליון הרמב"ם]
ותמה הרי הפרשת תרומה עשתה את כל הכרי
חולין ואי אפשר לחזור ולהפריש, משא"כ
בראשית הגז שאין בו קריאת השם ויכול לחזור
ולהפריש מהנותר. וכלל בדבריו את שתי
הסברות הנ"ל, ודוק.

ובתוספתא [שם] שנינו הלוקח מבעל הבית
חייב ורבי אלעאי פוטר, וביאר בחזון יחזקאל
שקנה מבעה"ב את החלק שהפריש לראשית הגז,
וחייבו רבנן את הגז במתנה כי לא חלה
ההפרשה, ורבי אלעאי טובר שההפרשה פטרה
את הנשאר ממתנה. ונמצא לכאורה שחל חיוב
מתנה על החפצא של הגיזה, ורק התמעט שאינו
טובל. ודברי הגר"ח שהחייבו על הגברא הם רק
לרבנן וצ"ע וראה להלן הערה 17].

ובאופן נוסף צידד, שרבי אלעאי משוה דין
ראשית הגז לתרומה ופוטר גם בו את
הלוקח. ואף על פי שבתרומה אין הלוקח אחר
מירוח נפטר [לשיטת ב"מ פח]. היינו דוקא
בתרומה שחייבה טובל את הפירות, אך ראשית
הגז אינה טובלת, ולפיכך אף ששייך בה דין
הפרשה, לקוח פטור. [ורבנן מחייבים את הלוקח
כי קנה הכל ולא שיר, וכמבואר במשנה].

16. בחזון יחזקאל [שם] הוכיח שלרבי אלעאי
יש דין הפרשה, ממה שהוצרך הכתוב למעט בו
חיוב מיתה וחומש מקרא, ובהכרח שיש על מה
להתחייב, ובפשטות יתכן שהנידון הוא על

שלו. ומשמע מדביו שחלה הפרשה בראשית
הגז, ושלא כדעת תוס' בב"ק [סו. ד"ה עד] וראה
להלן [קלז: ב] בהערות לתוד"ה [עד]. **ובצפנת
פענח** [פ"א ממתנ"ע ה"ב] כתב שתוס' כתבו
דבריהם רק לדעת רבנן, אך לרבי אלעאי
[שסוגיין עוסקת בשיטתו] מועילה הפרשה,
משום שלמד גזירה שוה מתרומה שיש בה
הפרשה, וראה בסמוך שמשמע כן בתוספתא].
ובדרך אמונה [בה"ל ריש פ"י] הוכיח
שרש"י חולק על תוס' בזה, שהרי כתב בב"ק
[שם ד"ה עד] כי מי שחטפו קודם שצבעו זכה
בו, ואילו לא שייך בו הפרשה וקריאת שם איך
שייך שיחטוף מהבעלים את "ראשית הגז",
[ודברי רש"י נסובים על משנתנו שאינה כדעת
רבי אלעאי, וכדלהלן בע"ב]. ודוחק לומר
שכוונת רש"י שחטף כל הגיזה ובכללה התכוון
לגזול את ראשית הגז.

ואין לתמוה מדברי רש"י להלן [קלז. ד"ה
בקדושה] שכתב שאין צורך להקדיש גז כי אין
קדושה חל עליו, ומשמע לכאורה שלא חלה
עליו קריאת שם ראשית הגז. אך אין כוונתו אלא
שאינו קדוש, אבל ע"י ההפרשה חל עליו שם
ממון כהן.

והחזו"א [בכורות יז, ב] הוכיח מדברי
הרמב"ם [ה"ח] שאין הפרשה בכה"ג, שכתב
"המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו",
דהיינו משום שנחשב כאילו לא הפריש כלום
ויחזור ויפריש. וכן ביאר בחזון יחזקאל [פ"י
ה"א ד"ה ואבד]. אולם בדרך אמונה [שם] נקט
שאפילו אם שייך בו הפרשה כיון שאינו טובל
ואין מצוה להפריש, אין ההפרשה פוטרתו ואינו
דומה לתרו"מ שמצווה להפריש להתיר את
השאר מטבל. וראה עוד בהערה צב על

וישני אחריה? (17)

מחדש על הישן.

אמר קרא: "ראשית". ודרשינן: אין לך בו אלא ראשית בלבד, ואין בו עוד נתינה דראשון ושני.

והתניא [בניחותא]: היו לו שתי רחלות, גזו אותן שנה אחת והניח את הגיזה, גזו שוב שנה שניה והניח, וכך עשה שנים ושלשה שנים עד שהיו בידו חמש גיזין — אין מצטרפות. דהא בעינן גיזה מחמש רחלות והכא הוי רק משתיים, משמע, הא גזו מחמש רחלות, משתיים מהן בשנה ראשונה ומשלש האחרות בשנה שניה (18) — מצטרפות! (19)

אי מה תרומה מחדש על הישן — משנה זו על שנה שעברה — לא ניתנת, כדילפינן מדכתיב "היוצא השדה שנה שנה", נימא דאף ראשית הגז מחדש על הישן לא?

והתניא בבביתא אחרינא דבכהאי גוונא אין

ואמרינן: אין! באמת אין נותנין ראשית הגז

שאם רבי אלעאי מודה שאין החיוב על החפצא אלא על הגברא, אין שעת החיוב חלה אלא כשגזו, ואינה תלויה בשעה שגדל כשיעור גיזה, כי אין הגיזה מתחייבת בטבל בתרו"מ. [ומה שאמרו בסמוך שלדעת רבי אלעאי הגדל בפטור פטור, אינו תלוי בשעת החיוב, אלא אין בעלותו מחייבתו אלא כשגדל בבעלותו, וראה הערה 20]. אך אם ננקוט כמו שצידדנו [בהערה 13] שלרבי אלעאי דין ראשית הגז הוא חיוב כתרומה על החפצא, צריך לומר שרש"י נקט את זמן הגיזה לדעת רבנן, ובהערה 19 נברר אם נידון חדש וישן שייך גם לדעת רבנן או רק לדעת רבי אלעאי.

ב. ראה בדרך אמונה [שם] שהוכיח כי זמן "ראש השנה" של ראשית הגז - שהגז קודם לו נחשב "ישן" ואחריו "חדש" - הוא בא' תשרי [בין לרבי אלעאי שלמד מתרומה, ובין לרבנן כשאר דברים שאין טעם לקבוע בהם זמן מסויים]. ולהלן [קלח]. נברר אם לרבנן יכול ליתן לכתחילה מחדש על ישן, או שהוא דייעבד.

19. הריטב"א [קלח]. כתב שמצטרפין לחיוב דוקא באופן שהיו ראויין להצטרף לשיעור בשעה שגזו את הראשונות, אך אם גדלו רק אחר שהתחיל לגזו אין מצטרפין. אך החזו"א [ר"ב

החלק שכבר ניתן לכהן, ועליו ודאי חל שם ראשית הגז.

וראה בקרית ספר [סוף פ"י] שכתב כי מקור דברי הרמב"ם ש"ראשית הגז חולין לכל דבר" הם מהמיעוט "אין לך אלא מראשיתו ואילך" וכפרש"י שמעיקרא אין לו שם אחר [גירסת מהר"ם], וכבר הערנו לעיל שיתכן שאפילו אם החיוב על החפצא ויש דין הפרשה, ואינו חולין, התמעט שאינו טובל.

17. מו"ר הגרא"ל תמה מהיכי תיתי יתחייב בהפרשת ראשון ושני, והרי אין הפרשתם מדיני תרומה, ואין נידון זה דומה לשאר הנידונים בסוגיין שהם מדיני תרומה וראוי שיחולו גם בראשית הגז שהשווה לה בגזירה שוה.

18. רש"י [בד"ה הא] כתב "וגזו השתיים בשנה זו" וכו', וגם הלבוש [סי"ב] כתב "שהרי גזו אלו בשנה זו", ומשמע שהזמן הקובע לחדש וישן תלוי בזמן הגיזה ולא בזמן גידול הצמר, אך בדרך אמונה [ס"ק קז ובבה"ל ד"ה וישן] נקט שחדש וישן נקבע לפי זמן גידול צמר כשיעור. כי רבי אלעאי למד מתרומה, ובתרומה הקובע הוא הזמן שמתחייב במצוה אם יתלשוה. ולביאור הגר"ח [לעיל קלח. הערה 22] נראה

מצטרפות?

אלא שמע מינה: הא דתניא דאין מצטרפות — דרבי אלעאי היא דמקיש גז לתרומה, והא דתניא מצטרפות — דרבנן היא דלא סבירא להו האי הקישא⁽²⁰⁾.

אי מה בתרומה דינא הוא, דהגדל בחיוב, ביד ישראל, חייב, הגדל בפטור דהיינו ביד עובד כוכבים, פטור. אף בראשית הגז נמי נימא, גדל בחיוב — חייב, בפטור — פטור?⁽²¹⁾

[ח"א יב] הוכיח מכך שישן וחדש בחלה הוא דין דרבנן שגזרו אטו תרומה, [ראה טורי אבן ר"ה טו. ואבני נזר יו"ד תכט] ובספר יד שאול לחלה [סי' ז יד] הרחיב בזה.

והנה הלבוש [שם] כתב שאפילו רבי אלעאי מודה שמפרישין מחדש על ישן, כי "דוקא לגבי תרומה שייך לומר שאין כוחות הקדושה מצטרפין, אבל הכא דאלבישת כהן קפיד רחמנא למה לא יצטרפו", וגם בדמשק אליעזר כתב שרבי אלעאי מודה שמפרישין מזה על זה, ומטעם אחר: שהכתוב ממעט ראשית הגז שאינה טובלת, ולכן אפשר גם להפריש מחדש על ישן, [ולכאורה כוונתו שהמיעוט מלמד שאינה חיוב על החפצא אלא על הגברא, ולכן אינו טובל ולא שייך בו חדש וישן]. ודבריהם טעונים ביאור שהרי מפורש בסוגיין שנחלקו בדין זה גם אחר המיעוט שאינו טובל, ולרבי אלעאי אין מצטרפין ואין מפרישין מזה על זה.

21. מבואר בסוגיין שלדעת רבי אלעאי חיוב הגיזה תלוי בבעלות ישראל בשעת גדילתה, ואף אם שעת החיוב היא בעת הגיזה [ראה הערה 17] אין החיוב חל אלא על גיזה שגדלה בבעלות ישראל.

וראה בגליונות החזו"א [פ"א מתרומות הכ"ב] שהוכיח מסוגיין שגם בחלה הולכים אחר שעת הגידול אף שהחיוב חל בעיסה, כשם שדיני ראשית הגז תלויים בשעת גידול הגיזה אף שאין החיוב חל אלא בשעת הגיזה. ויישב בכך את דעת כסף משנה והגר"א שנקטו כי דין תרו"מ שוה לחלה לחייב פירות חו"ל שנכנסו לארץ,

סק"ט] נקט שדי בכך שהיה לו ה' צאן בתחילה, אף אם לא היה עליהם גיזה כשיעור, ולהלן [קלח]. נרחיב לברר מה עשה עם הגיזות הראשונות, ובאיזה אופן מצטרפות. [ראה שם הערות 7-9].

ובטעם החיוב כתב הר"ן [שם] "כיון שעלה בדעתו לגזו צאנו והרי שם חמשה, אתחילה לה מצוות ראשית הגז, אע"ג דכי גזו ב' או ג' ותו לא גזו לא איחייב כלל, מכל מקום כיון שהתחיל לגזו אתחילה לה מצוה וכו' תו לא פקעה".

20. מלשון הגמרא משמע לכאורה שגם דין הפרשת חדש על ישן תלויה במחלוקת רבי אלעאי ורבנן, ונמצא שלהלכה כיון שנפסק [ברמב"ם הט"ו ובשו"ע סי"ב] כרבנן שמפרישים מחדש על ישן, הוא הדין שמצטרפין לשיעור, כי סיבת המחלוקת בשניהם שוה. וכן ביאר הרש"ש וכן נקטו בחזון יחזקאל ובדרך אמונה [שם] שלדעת רבי אלעאי אין חדש וישן מצטרפין ואין מפרישין מזה על זה.

וראה רש"ש [סוף חלה] שהוכיח ממשנה [שם פ"ד מ"ב] שחדש וישן מצטרפין לחיוב חלה אף שאין מפרישין מזה על זה. וכתב שנחלקו בכך הראשונים, ותמה למה בראשית הגז אין מצטרפין לחיוב. וצריך לחלק בין חלה שחיוב העיסה תלוי בשם עיסה שחל על הכל יחד, ונחשב שהחדש צריך את הישן ומצטרפין. אך בראשית הגז שהצירוף נצרך לשיעור ואינו חל עליו ע"י שהוא עמו יחד, אין מצטרף ישן עם חדש, אם לא חל חיובו בזמן אחד. [וראה לעיל קלה. הערה 22]. ובשו"ת אמרי יושר

וזכר תרומה, מנלן להאי דינא דהגדל בחיוב
— חייב, גדל בפטור — פטור?

דתניא: ישראל שלקח שדה בסוריא מעובד כוכבים, וסוריא היא ארם צובה שכבשה דוד, וכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש, ולא חלה עליה קדושת הארץ, אלא רק קדושה קלה, ולהכי יש בה קנין לעובד כוכבים להפקיע מיד מעשר, אם לקחה ישראל מהעובד כוכבים עד שלא הביאה התבואה שלישי גדולה — חייב לעשר, לקחה משהביאה התבואה שלישי, רבי עקיבא מחייב מעשר בתוספת דהיינו בשני שלישי שגדלו ברשותו של הישראל, וחכמים פוטריין. דסבירא להו דכיון שהביאה שלישי ביד העובד כוכבים, כאילו נגמרה כולה בידו, דקיימא לן דתבואה בתר שלישי אזלה [אבל אם לקחה מעובד כוכבים בארץ ישראל, חייב במעשר על הכל, דאין קנין

לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשר].

וחזינן שאם גדלה התבואה אצל העובד כוכבים הפטור ממעשר — פטור, ואם גדל ברשות ישראל — חייב!

וכי תימא הכי נמי, באמת הוא הדין נמי בראשית הגז? והא לאו הכי הוא! שהרי התנן במתניתין דידן: הלוקח גז צאן עובד כוכבים פטור מראשית הגז, משום שהחיוב הוא על בעל הצאן ולא על בעליה של הגיזה לבדה, משמע, הא לקח צאנו של עובד כוכבים לגזוז, שקנה את צאנו כשהוא עומד ליגזז — חייב! (22) ואף על גב שגדל ברשות העובד כוכבים (23).

ואמרינן: מתניתין דלא כרבי אלעאי. כי קל-ב לרבי אלעאי גם בראשית הגז, הגדל בחיוב

ותמה עליהם הגר"ח שחלוק דין חלה שאינו תלוי בגידול אלא בגלגול העיסה ולכן חל חיוב על הפירות בגלגול בארץ, אולם מסוגיין מוכח שהחיוב תלוי בשעת הגידול. [והיינו הגידול בבעלות ישראל בגיזה, וגידול בארץ בחלה, וכמבואר בהערה 12].

22. לדעת רש"י מדובר באופן שקנה את הצאן בקנין גמור קודם גיזתה. וראיית הגמרא שחייב על גיזה שגדלה ביד העכו"ם בפטור, וביאר הריטב"א שהטעם לכך משום שהחיוב תלוי בשעת הגיזה ואז היה "צאנו".

והמאירי [בסוף הפרק] כתב שלקח הצאן לגיזתן העתידה להתגדל בהן, וחיובו משום שגדוף הצאן משועבד לו עד שיגדל הצמר ויגזז, ולכן אע"פ שגדלה הגיזה ברשות הגוי ואע"פ שאין הצאן קנויה לו אחר הגיזה כלל, חייב.

ומשמע מביאורו ש"גידול ברשות הגוי" הוא אפילו באופן שהצאן משועבד לו, ולדעת רבי אלעאי לחיוב הבעלים צריך שיהא הצאן שלו, ולדידן די בכך שהצאן משועבד לו כל זמן הגידול, [אך אם יקנה צאן במחובר כשעומד להגזז, אף לדידן יפטר. וצריך ביאור בטעם הדבר].

אולם הרמב"ם נקט שאם קונה גיזה מחוברת לצאן עכו"ם חייב [וכנ"ל בהערה 7 למשנה], וביאר האור שמח [סוף הלכה י'] שאף על פי שלא לקח את גוף הצאן נחשב "צאנו" משום שהצאן משועבד לו עד שיגזזם, וראית הגמרא פשוטה, שהרי חייב על הגז שגדל בפטור, וכל בעלותו בצאן הוא רק על שעת הגיזה. וראה עוד להלן [קלח. הערה 12].

23. החזו"א [שביעית א סס"ק ב] כתב שמוכח